

NORMLARIN CANLANIŐI*

Russell KIRK

Tercüme: Cihan Bozkuş

NORMATİF SANAT VE MODERN BOZUKLUKLAR

“Bozukluk” kelimesi aslında anormal, deforme olmuş, kusurlu anlamına gelirdi. Bu kitap ise modern ayıplar, yani modern kusurlar üzerine ve temel aldığımız kural ve standartlara eğiliyor. Her ne kadar kapsamlı bir şekilde ele almak bu sayfalar için biraz fazla çetrefilli olsa da, ahlaki normallik (normality) kavramına da girmem lazım. Kitabın büyük bir kısmında, daha çok edebiyat ve siyasetten mevcut ezeli standartlara karşı çıkışı tartışıyor olacağım. Her ne kadar gerçek standartların yeniden geri getirilmesi için bazı yollar önerecek olsam da, benim öncelikli amacım durumu teşhis etmek.

Normatif çürümenin sıkıntısı, insandaki ve rejimdeki düzeni de kemirmesidir. Bu sıkıntının doğası hakkında daha fazla bilgi sahibi olana dek, devletin ve insan ruhunun düzensizliğine daha da derin bir şekilde girmemiz gerekir. Normların canlanması biz modernlerin hangi şekilde geleneksel gerçeklerden koptuğumuzu anlamamızla başlayabilir.

---

* Kirk, Russell, (1984), “The Recovery of Norms”, **Enemies of the Permanent Things** New Rochelle, NY: Arlington House.

Hem iyi hem kötü edebiyatın, bireylerin karakterleri ve ulusların yönetim şekillerinde güçlü etkileri görülüyor. Akli başında siyasi teoriler ve eylemler şahsi erdemleri korumayı ve geliştirmeyi mümkün kılarken, yozlaşmış politikaların insan karakterini de yozlaştıracağı açık. Eğer ahlaki anlayış modern edebiyat ve siyasette göz ardı edilirse, o zaman biz de yıkıcı bireysel arzuların ve baskıcı siyasi gücün vicdanına bırakılırız. O zaman da sonumuz karanlık olur.

Bilimsel ve sistematik bir tezdense, bu kitap bize bir sorgulamalar serisi sunuyor. Benim gayem aslında Edmund Burke'un "manevi tahayyülün gardolabı" dediği şeyi parlatmaya yardımcı olmak. Manevi tahayyül zenginleştirildiği zaman insanlar kendilerini büyük şeyler yapmaya muktedir olarak görürler; eğer manevi tahayyül fakirleştirilirse, insanlar ne kadar zengin maddi kaynaklara sahip olursa olsun hayatta kalmak için bile etkili bir şekilde harekete geçemezler. Ben bu sayfalarda her derde deva reçeteler önermiyorum. Fakat en temel ilkelere gidecek yolu göstermeye çalışıyorum. Bu temel ilkelerin çoğu, uzun zamandır göz ardı edilen çok eski ilkelerdir.

Sanatın doğanın taklidi olduğunu söyleyen Aristo'ya gönderme yapan Burke, "Sanat insanın doğasıdır" der. Tamamen Kader ve Talih tarafından yönetilmiyoruz: Bizim normal insanlar mı olacağımızı yoksa anormal yaratıklara mı dönüşeceğimizi büyük ölçüde bilim adamlarının ve devlet adamlarının yaptıkları belirliyor. Samuel Johnson'ın dediği gibi, akla inat insan iradesi hürdür. Tüm yargılar ona karşı bile olsa, o bir gerekliliktir. Kişisel ve toplumsal çöküş kaçınılmaz güçlerin eseri değil, normatif gerçekleri hiçe saymanın sonucudur, gerçek aklın başarısızlığı anormalliği doğurur. Edebiyatın ve devletçiliğin işleyişini bozduğumuz zaman, çok geç olmadan kendi doğamıza da zarar vermiş oluruz.

Anormallik, Latince'de hilkat garibeliği, kurallara ve eşyanın doğasına karşı gelme anlamına geliyor. Anormal bir nesil, istek ve arzularının kölesi olmuş hilkat garibelerinin neslidir. Bu durumda, normallik endişesi canlandırmak ancak insanın gerçek doğasını anlamayla mümkün olacaktır. Bu canlanışın alternatifi cazip bir "uyuşmama" tavrı değil, ruhani ve toplumsal bir hilkat garibeliğidir. Eğer manevi sanat biterse, insanlık ortadan kalkar. Bu kitap, modern ruh halinin çoğu zaman yardımseverlik, keyif verici bir yenilikçilik veya sahte bir güvenlik kılıfına girmiş anormallik, muazzamlık ve hilkat garibeliğine yönelmesinin bir tartışmasıdır.

Standartsız Standartlaşma

Günümüzde, “norm” kavramı kadar hakkında boş anlamlar üretilen bir kavram çok zor bulunur. Son yıllardaki gelenek, uyumluluk ve entellektüellik hakkındaki kafa karıştırıcı tartışmaların temelinde “norm” kavramının anlaşılış biçimi –veya anlaşılmaması- yatmaktadır. Burada bu tartışmaya bir düzen getirmeyi ve değerlendirmelerimi manevi tahayyül ile ilişkilendirmeyi öneriyorum.

Norm, daimi bir standart anlamına gelir. Bu, kendimiz pahasına görmezden geldiğimiz bir doğa kanunudur. Norm, insan ilişkilerini düzenleyen bir kanun ve toplumsal erdemın bir ölçüsüdür. Norm, averaj, ortalama veya sıradan anlamına gelmez. Norm, ortalama bir dünyevi insanın eylemleri değildir. Norm, basit anlamda bir gruptaki ortalama ve performansın ölçütü de değildir. İnsanların ve eşyanın kanunu vardır; Alfred Kinsey’e rağmen, eşekarısı veya yılan için olan norm, insan için olan norm ile aynı değildir. Normlar her zaman vardır: İnsanlar normları göz ardı etseler veya unutsalar bile norm yok olmaz ve insanları etkilemeye de devam eder. Bir insan normları kavrayabilir veya kavrayamayabilir, ama temel normları yaratamaz veya yok edemez.

Bu asırda, normların kaçınılmaz karakteri ile ilgili şeyler öğrendik; normların unutulduğu veya hiçe sayıldığı, ideolojinin manevi standartları ve adaletin ilkelerinin yerini aldığı bu çağın felaketlerinden bir şeyler öğrendik. Gördük ki, insanlar için normların olmadığı durumlarda, bazı normlar icat etmek zorundayız.

Ama ben norm icadını önermiyorum. Normlara itaat etmek için onay kişisel yorumlardan daha yüksek bir kaynaktan gelmeli: insanlar kendi türettiklerine çok uzun süre itaat etmemeli. Menfaatten yola çıkarak oluşturulan standartlar yakın zamanda yine menfaatler doğrultusunda kenara atılacaktır. Normlar ya anlık toplumsal faydadan bağımsız bir gerçekliğe sahip olur, ya da tamamen hayal ürünüdür. Eğer insanlar normların atalarının belli bir kesime veya belli bir çağa hizmet eden ağıdalı uydurmalarından başka bir şey olmadığını düşünürlerse, o zaman her yeni nesil bireysel ve toplumsal düzeni sorgular ve kendi ilimlerini acı bir şekilde oluştururlar. Yarım asırdır, manevi ve toplumsal yeni terminoloji oluşumunun sonuçlarını yaşıyoruz: böylece, 5. yüzyıldaki Sokrat ve Tukididis gibi bir şekilde yanlış varsayımlar üzerine hareket ettiğimizi anlıyoruz. Hayır, normlar icat edilemez. Tek yapabileceğimiz şey, normların varlığı konu-

sundaki bilincimizi uyandırmak ve bizim küçük şahsi akılcılığımızdan çok daha üstün daimi standartlar olduğunu kabul etmek.

İnsanlık dışı bir hayat anlayışı hızla insanlık dışı bir toplumsal düzene yol açar. Bir toplumda insanlar bir şekilde belli ilkelere bağlanmak isterler ve normları terkettikleri zaman, panik halde bazı fanatik dünyevi dogmalara sarılırlar. Bir nesildir ve belki daha uzun süredir, insanlar normatif amaçlara hizmet edecek ideolojiler oluşturmaya çalıştılar ama başarısız oldular.

Üniversite yıllarımdan bir anekdotumu paylaşmama izin verin. Bir ders kitabı yayıncısı temsilcisi olan eski bir arkadaşım, Mr. Stewart, yıllarca Sokrat gibi insanların en temel ilkelerine kadar sorguladı. En çok da insanların erdem ile ahlaksızlık arasında bir fark görüp görmedikleri veya en azından erdemi ve ahlaksızlığı ölçebilmenin yolları hakkında bilgi sahibi olup olmadıklarıyla ilgileniyordu. Bir gün, Dr. Nemo adını verebileceğimiz tecrübeli bir dil profesörüyle görüşüyordu. Mr. Stewart, Dr. Nemo'ya herhangi bir temel ilkenin olabileceğini kabul ettirmekte zorlanıyordu. Dr. Nemo'ya göre, her şey öznesel, göreceli ve belirsiz, yani çelişkiliydi. Doğrusu, Dr. Nemo'ya yeteri kadar baskı yapın, o zaman iki ke-re ikinin dört ettiğini bile açıkça kabul etmezdi.

“Hangisi daha iyi biri” diye sordu Mr. Stewart, “Hz. İsa mı yoksa Nero mu?”

Dr. Nemo bu kırıncı soruya, belki de yargılanan kendi olduğu için, yanıt vermeyi reddetti. Konuyla ilgili bütün gerçeklere hâkim olmadığımızı, Nero'nun çocukluğunun da dikkate alınması gerektiğini, söz konusu iki kişinin farklı sosyal vaziyette olduğunu, hepsinden önemlisi bu insanlardan birini diğerinden farklı değer tercihleri olduğunu söyledi. Birinin diğerinden daha değerli olduğunu kim söyleyebilirdi ki?

Açıkça belli oldu ki Dr. Nemo herhangi bir normu kabul etmekten büyük sıkıntı duyuyordu. Dr. Nemo sadece liberal biri olduğunu kabul ediyordu. Liberaller, onun açıklamasına göre, her sorunun aslında iki önemli noktası olduğunu biliyorlardı. Birincisi, önyargılardan uzak durmamız gerektiği, ikincisi, tüm gerçekler ortaya çıkana ve bilimsel tüm testler tamamlana kadar her hangi bir karar verme hakkımız olmadığıydı. Maneviyat ise zaten kültürel gelişmelerin bir ürünüydü.

Mr. Stewart sorusunda ısrar etti -İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen önceydi- ve “Hangisi daha iyi biri, Hitler mi yoksa Stalin mi?”

“Konuyu çok da absürdleşirmeyelim” diye cevap verdi Dr. Nemo, “Stalin daha iyi biriydi, elbette.”

Demek ki Dr. Nemo da bazı normların varlığını kabul ediyordu. Stalin’in iyi niyetli biri olduğunu ve her ne kadar zevk ve sinir gibi kusurları olsa da Gelişim¹ ve Eşitlik savunucusu olduğuna inanıyordu. Dr. Nemo’nun düşüncelerinin bugün değişmiş olması muhtemel. Burada ben zaten Hitler ve Stalin’in ne derece kötü insanlar olduklarıyla da ilgilenmiyorum. Benim demek istediğim, Dr. Nemo ve benzerleri, yani Gordon Chalmers’in “bölünmüş liberalizm” dediği akımdan etkilenmiş insanlar, daimi standartların varlığını inkar ettikleri anda bile belli başlı normları kabul ediyorlar. Ama onların normları sadece ideolojilerine kendilerini adanmalarına izin veriyor. Bu ise, Stalin gibi insanların yanlış değerlendirilmesine yol açabilecek tehlikeli bir durum.

Dr. Nemo’nun Stalin hakkında nispeten daha dostane fikirleri vardı, çünkü Stalin’le ortak bazı insani değerleri paylaştığını düşünüyordu. Gelişim ve Eşitlik, Dr. Nemo ve arkadaşları için karizmatik, ilahi terimler. Bu soyut terimler uzaktan da olsa bazı geleneksel normlardan ortaya çıkıyor. Eğer Dr. Nemo tüm normları gerçekten gözden çıkarsaydı, Gelişim ve Eşitlik ilkelerine de inanmazdı. Her ne kadar Mr. Stewart’ın İsa ve Nero hakkındaki düşüncelerini aldıktan sonra kendisini liberallikle bağdaşmayan doktrinlerle tuzağa düşürmesinden korksa da, ideolojik yaklaşımları sorgulandığında bir değerlendirme yapmaktan kendini alıkoyamadı.

Herhangi bir ahlaki hükme varmak için hiç bir gerçek standart bulamayacağını düşünen biriyle tartışmak imkânsızdır. Samuel Johnson bile, erdem ve ahlaksızlığın birbirinden ayrılamayacağına inanan biri için, “Öyle biri evimizden çıktığında kaşıklarımızda eksik var mı, bakmalıyız” demekle yetinmişti. Şüphecilerin en ihtişamlısı David Hume, *Ahlakın İlkeleri Üzerine Sorgulamalar*² adlı eserinde bu duruma her zamanki ince görüşlülüğü ile yaklaşıyordu:

“Azimle ilkelerinde inatçı olan kişilerle tartışmak, birçok şeyin yanında aynı zamanda can sıkıcıdır. Bunun tek istisnası, tamamen ikiyüzlü olan ve savundukları düşüncelere pek de inanamayan ama yine sevdikleri için, muhalefet etmekten zevk aldıkları için veya diğer insanlara onlardan daha zeki ve becerikli olduklarını göstermek istedikleri için tartışmalara giren

¹ Büyük harfli yazım orjinal metne ait (ÇN.)

² Enquiry Concerning the Principles of Morals - ÇN

insanlardır.” Onlarla bir araya gelmekten kaçınmak gerekir. “Ahlaki ayrımları inkâr eden insanlar da iki yüzlü tartışmacılardan sayılabilir” der Hume, “herhangi bir insanın ciddi olarak tüm karakter ve eylemlerin hoşlanma veya insanların beğenisini kazanma için yapıldığına inanması olası değildir... En mantıksız insan bile Doğru ve Yanlış kavramlarına aşinadır; ön yargıları ne kadar inatçı bile olsa diğerlerinin de benzeri etkilere duyarlı olduğunu görür. Bu durumda, bu tür muhalifleri kazanmanın tek yolu, onları kendi hallerine bırakmaktır.”

Aslında Ninewells filozoflarını bile kaçırarak bir işe kalkışmayı önermiyorum. Salt mantık kullanarak Nihilist tezleri çürütmeye de çalışmıyorum. Normların varlığı veya özellikleri hakkında son 26 asırdır nükseden eski ve müzmin tartışmaları da gözden geçirmek istemiyorum. Normlar hakkında bir anlayışın uyanması Sokrat veya Plato’nun büyük uğraşydı, Hristiyan papazlarının her daim göreviydi, 18. yüzyılın rasyonalistleri ve 19. yüzyılın pozitivistlerinin kafalarında ölçüp biçildi. İçinde bulunduğumuz yüzyılın mantıkçı pozitivistleri ve entruementalistlerinin savlarını sistematik bir şekilde çürütmeye de çalışmıyorum: bu zaten çok çeşitli yazarlar tarafından yapılmaya başlandı bile.

Ama normatif bilinci, ideolojinin kontrolünden kurtarmaya yardım etmeyi öneriyorum. Çünkü siyasi doktrinlerin manevi hayal gücünü yoldan çıkarmasındansa, manevi tahayyül siyasi doktrinleri belirlemelidir. Buradaki ilk görevimiz doğru terminolojiyi oturtmaktır.

Daha önce de dediğim gibi; norm, bireysel ve sosyal davranışlar için daimi standartlardır. İnsan doğasının esasıdır. Gerçek gelişme, insanlığın normların anlaşılmasına ve onlara uyulmasına doğru ilerlemesidir. Gerçek çöküş, insanlığın normları anlamaktan ve onlara uymaktan uzaklaşmasıyla gerçekleşir. Milattan önce beşinci ve dördüncü yüzyılda Yunan medeniyetinin zayıflaması, milattan sonra dördüncü yüzyılda Roma düzenin gerilemesi, ondördüncü yüzyılda ortaçağ dünyasının çöküşü, günümüzün yirminci yüzyılında kültürün gerilemesi ve *karanlık* güçlerin yükselişi normların unutulduğu veya gözden çıkarıldığı zamanlarda gerçekleşmiştir. Ahlaki anlayışın zayıflaması toplumsal düzendeki karmaşanın hem sebebi hem de sonucudur.

Ürün listesi gibi bir normlar kataloğu yapmak mümkün değildir. Nasıl normallik bazı hassas konulara bağlıysa, normlar da bir katedralin taşları gibi birbirine bağlıdır. Ama yine de bir merhamet normu, bir adalet nor-

mu, bir özgürlük normu, bir metanet normu olduğu da söylenebilir. Biz bu normları, sadece insan hayatının vazgeçilmez parçaları olduğu zaman net bir şekilde algılayabiliyoruz. Aristo, normları anlatabilmek için doğru bir insan ve vatandaş olan kendi “asil insan”ını tasarladı. Hristiyanlar için norm Hz. İsa’yla vücut buldu. Normallik, ortalama bir dünyevi insanın genel olarak sahip oldukları değil, sahip olmaya çalışması gerektikleri şeylerdir.

Ben “norm” dediğimde, sadece bir “değer”den bahsetmiyorum. Değer dediğimiz şey, bir kıymetlilik derecesidir. Kıymetli olan birçok şey normatif olmayabilir. Bugünlerde birçok yazar “değer” terimini kullandıkları zaman, aslında “öznel değeri”, yani, söz konusu his veya eylemin asıl, mutlak ve temel erdemini değerlendirmeden ve somut değerine bakmadan kıymetli olma durumunu, bireylere zevk veya tatmin sağlamayı kastediyorlar. Öznel anlamda kiliseye gitmek bazıları için değerli bir davranış olabilirken, bir genelevde rahatlamak başkaları için değerli bir davranış olabilir. Norm elbette değerlidir ama değerden daha fazlasına da sahiptir. Bir norm, belli bireylere zevk sağlasa da sağlamasa da kendi hakikatini korur. Norm, sözde değerlerin objektif olarak sınanmasını sağlayan bir standarttır.

Şu ana kadar işin tanımlama kısmındaydık. Çok tutulmayan ve tamamen geleneksel bir uğraş içine giriyorum. Geleneksel normların arsız savunucusu olmak ve kuralcı kurumların uslanmaz bir koruyucusu olmak, son zamanlarda biraz daha yükseklerde ufak bir grubun üyelerine mahsus. Muhafazakâr olmak, muhafız olmaktır ve ezeli gerçeklerin savunucusu olmaktır. Bu özellikle de kitlelerin liderleri tarafından çok nadiren desteklenen bir davranış olmuştur.

Yine de, normalliğin yeniden oluşması için sorunun anlaşılması herhangi bir dar entellektüel grubun ötesine geçebilmelidir. Aromalı kitlelerden izole edilmiş ufak bir Stoik grup, gerileyen toplumlarının çöküşünü geciktirebilirdi, fakat toplumsal düzenlerini yeniden canlandıramazdı ve tam da bu düzenin yıkıldığı anda ruhtaki ve kişilikteki iç düzen Hristiyanlık inancıyla –veya insanlığın başından beri var olan ve o zaman için Hristiyanlık ismini alan dinin inancıyla- yenilenebildi.

En azından, normatif bilincin canlanması ihtiyacının aciliyeti gönül-süzce de olsa, tam da kendilerini hiç bir zaman düzenin koruyucusu olarak görmemiş bazı kişilerce kabul ediliyor. Buna en iyi örnek, pragmatik

veya pozitivist sekülerizmin amaçlarına adanmış dergilerin bir çok yazarlarıdır. Bu noktada, George Bernard Shaw gibi şüpheli ve alaycı bir dehadan alıntı yapmak yeterli olacaktır. *Methuselah'a Dönüş*³(1921) adlı eserinde, Shaw, dinin olmadığı bir toplumda yaşamının çekilmez olduğunu, eğer hiç bir norm yoksa, insanların soyundan geldikleri hayvanlar gibi davranacaklarını söyler.

Shaw'a göre, "iyi huylu, hırslı olmayan insanlar din olmadığı zaman korkaktır. Onlar, sadece puro, şampanya, arabalar ve paranın sağlayabileceği daha çocukça ve bencilce şeyler için her şeyi yapabilecek ahmak ve yarı ölü iradesizler tarafından hükmedilip sömürülmezler, aynı zamanda onları hükmetmek ve sömürmekten başka bir şey yapamayacak olan yetenekli ve güvenilir yöneticiler tarafından da hükmedilip sömürülürler. Hükümet ve sömürü bu tür durumlarda eş anlamlı kelimeler olur ve dünya eninde sonunda çoluk çocuğun elinde, eşkıyalar ve alçaklar tarafından yönetilir. Onların yanında yer almayanlar sömürgecilere sıkıntı yaratırlarsa zulm edilirler ve cezalandırılırlar. Bazı yararlı yeteneklere sahip değillerse fakirlik içinde yaşarlar. Bu günlerde, Avrupa'nın bir yarısı diğer yarısını yendi ve şimdi de öldürüleseye tekmeliyor: Neo-Darvinizm diyebileceğimiz bir prosedür. İyi huylu çoğunluk ya çaresizce bu gerilimi izliyor, ya da bu tekmelemenin sadece mantıklı bir ticari yatırım değil aynı zamanda kendilerinin de gayretli birer aracı oldukları ilahi adaletin tecellisi olduğuna sömürücülerinin gazeteleri tarafından ikna edilmelerine izin veriyorlar."

Aslında bu içgörülerin doğruluğu Shaw'ın *Methuselah'a Dönüş*'te yarı ayık, yarı kaprislice telkin ettiği ilginç din veya yarı-dinlere başvurmadan da görülebilir. Ayrıca, Shaw'ın hiç bir zaman ideolojinin, dini inancın yerine başarılı bir şekilde geçebileceği ilüzyonuna kanmadığını da belirtmek lazım. Birçok Amerikan eğitim bilimleri ve sosyoloji profesörünün aksine, Shaw hiç bir zaman bir durum veya araç ama asla amaç olmayan Demokrasi'nin geleceğin dini olabileceği gibi abartılı bir umudu kabul etmedi. Faşizm ve Komünizm ile yakınlaşmasına rağmen, totaliter ideolojilerin bu ihtiyacı anlamalarını beklemedi. İnsan kendi kendine tapınarak tatmin olamaz.

Demek ki geleneksel normların en azından pragmatik anlamda varlığını görmeye başlayanlar sadece muhafazakârlar değil. Yine de eski kav-

---

³ Back to Methuselah (ÇN.)

galar ve tutarsız söylemler bu ciddi ikilemin tartışmasını bulandırıyorlar. İdeolojinin tehlikelerinin ve ilkesiz bir yaşantının yaratacağı terör ortamının en açıkça farkında olanlar bile, özel ve toplumsal özgürlüklerin düşmanı olarak gördükleri için gelenek, görenek ve her türlü itaati reddediyorlar. Aklıma bu noktada kendisine daha sonraki bölümlerde daha geniş yer ayıracığım David Riesman geliyor. Kendisi için hiç bir rehberi olmayan “başkalarının yönettiği insan⁴”ın -kendileri de “başkalarının yönettiği insan” olan yakın çevresinin zevk ve alışkanlıkları tarafından yönetilen insanlar - hüznü hikâyesini anlattıktan sonra bile, Mr. Reisman kendisini John Stuart Mill’in kutsal kitabından inmiş bir “bireyciliğin” savunucu olarak atfeder. Bu bireycilik normlardan arındırılmıştır, sadece farklı olmak için farklı olmayı arzular ve hiç bir ayırım gözetmeksizin “bağımsız” olma adına her türlü otoriteyi, geleneği ve itaati reddeder. Reisman’ın düşüncesine göre var olmanın en önemli amacı, yeni zevkler için zorlu bir arayıştan ibaret olan Farklılaşmadır.

Riesman aslında modern zaman liberallerinden ve ideolojinin tuzaklarının da farkında (imza kampanyasına katılma havalara geri döndüğü zamanlar dışında tabii, toplu manifestoları imzalamamaları konusunda diğer liberalleri uyardıktan sonra). Gelenek ve itaat konusundaki fikirleri (bir kaç küçük istisna dışında) bir başka muhafazakâr yazar olan Peter Viereck tarafından da dile getiriliyor. *Ayarsız Adam*⁵ adlı eserinde Mr. Viereck ayarsız olmanın başlı başına güzel bir şey olduğunu, ayarsız adamın “makinanın dişlileri arasındaki inatçı çakıl taşı” olduğunu ve çağımızın standartlaştırma eğilimini geciktirdiğini söylüyor. Her ne kadar Romantizm’den nefret de etse ve Klasisizm’in savunucusu da olsa, doğaçlama yaşamayı, orjinalliği ve egzantrikliği olumlu özellikler olarak sınıflandırdığında, duygusal bir romantizmin derin kuyusuna düşmüş oluyor. Elbette doğaçlama yaşamının, orjinalliğin ve egzantrikliğin hayatta da, sanatta da uygun bir yeri var, ama normlardan koparıldığı ve hiç bir genel ilke tanımadıkları zaman, doğaçlama sadece bir anlık coşkuya, orjinallik saldırgan bir egoistliğe ve egzantriklik açıkça zevksizliğe dönüşüyor. Viereck fikirlerini normların tasdiğiyle bir araya getiremiyor demiyorum, sadece kendisinin hiç bir zaman böyle bir çaba göstermediğini, bu durumun da tezlerinde oluşturduğu boşluğu pek farketmediğini söylüyorum.

---

⁴ Other-directed man

⁵ Unadjusted Man

Yine de Riesman ve Viereck en azından gelenekleri reddetmenin ve militan bir itaatsizliğin bir tür bir mazereti olması gerektiğini anlıyorlar. Birçokları, normallik için geleneğe ve daimi ilkelere itaate yönelik zekice bir sav oluşturulabileceğini de ya toptan reddediyorlar ya da en azından bu ihtimali görmezden geliyorlar. Bu grup, sanki toplumsal düzen sadece onu tekrar bozup eğlenelim diye yaratılmış gibi, geleneksizlikten ibaret olan yeni bir gelenek ve itaatsizlikten ibaret olan yeni bir itaatsizlik arzuluyorlar.

Sırf reddetmek için reddetmek ağızda ekşi bir tatla yaşamak gibidir. Sidney Hook'un "ritüelistik liberal" dediği türden insanlar, konu toleransa gelince toleranssız olan, itaatsizliğin savunuculuğuna itaat eden insanlardır.

Ritüelistik liberallerin bu aşırılıkları bazen iyi niyetli insanlar arasında, kendine has bir körlüğe sahip olsa bir tepkiye yol açar. "Hadi pragmatik olalım ve soyut teorileri unutalım gitsin". Çünkü ideolojinin esiri olan ritüelistik liberal, yersiz yere öyle bir "imdat, imdat!" diye bağırdı ki, bazılarımız tüm bu toplumun durumu hakkındaki öfkenin, eleştirenin patolojik durumuyla ilgili olduğunu düşünmeye başladı: öyle ki, bir şekilde tatlı mantık ve ılımlılık ve toplumsal mevzuat bizi zamanımızın sıkıntılarından, genel ilkeleri ve amaçları tartışmaya gerek kalmadan kurtaracak. Böylece, ister muhafazakâr ister radikal olsun, toplumu eleştirenin şikayetleri "Pragmatik olarak" sadece Kaygı olarak görüldü ve reddedildi.

"Kaygı" uzun süredir gündemde olan ve yaklaşan felaketin yarattığı endişeden kaynaklanan zihinsel bir üzüntü anlamına geliyor. Çağımızda, psikolojinin önde gelen okulları bu terimi haksız yere bir hastalık türü olarak attetti; bir çok psikolog bu terimi kullandığı zaman, kaygının sebepsiz bir üzüntü olduğunu ima ediyorlar. Yani kişinin zihinsel hastalıklarından dolayı ortaya çıkan ve tamamen öznel olan bir korku.

Ama gerçekte, kaygı düzensizlikten kaynaklanır -bireysel ve toplumsal var oluştaki düzensizlik-. Eğer kaygılı kişiyi üzen düzensizlik tamamen hayal ürünüyse, kendi hasta fantezilerinin sonucuysa, o zaman bu kaygı hastalık tanımına uyar; ama bu iç veya dış kaynaklı düzensizlik, insanın yaşadığı çağın gerçek manevi ve toplumsal karmaşasının bir ürünüyse o zaman bu kaygının şifası psikolojik veya psikiyatrik tedavide değil bu gerçek düzensizliği azaltmaya çabalamakta – bazen neşenin araya girmeyle arada bir kendini gösteren çabada- yatar.

Düzenin gerçekten çöküşüyle ortaya çıkan kaygı durumu anca düzenin tekrar kurulmasıyla veya en azından bu yolda, hem ruhun hem de rejimin düzenini sağlamak amacıyla atılması gereken adımları atmamakla azaltılabilir. Kaygı, normatif inancın çöküşü ve kişisel eylem ve toplumsal adaletin standartlarının zayıflamasıyla ortaya çıkar. Kaygının azaltılması için, normların farkına varılmalı ve onlara uyulmalıdır. Kaygının azalması için normların toplumda yaygın bir şekilde, tam bir şekilde muzaffer olmasına da gerek yoktur – bugüne kadar hiç bir toplum normatif kurallara tamamen uymamıştır-. Ama yine de kaygıdan muztarip olanların, bu ızdıraptan kurtulabilmeleri için normlardan haberdar olması ve en azından kendi iç dünyalarında bu haberdarlığı gösterecek bir şeyler yapması gerekmektedir. Kaygı; amaçsızlık, acizlik ve hayal kırıklığı ile beslenir, normlara uyulup insana var olma amacı yeniden kazandırıldığında zayıflar.

Dante, insanlığı bekleyen tüm dertlerin farkındaydı. Ama Dante, her ne kadar şiddetli bir kargaşa zamanında yaşamış olsa bile bir Kaygılı Adam değildi. Düzenin ilkelerinin baki olduğunu, adaletin insanın ötesine geçtiğini ve sanatın da daimi ilkelerin hizmetçisi olduğunu biliyordu. Onun sonsuz mutluluk ve sonsuz acı görüşleri bir ahenksizlik görüşü değildi, normlar tarafından belirleniyordu ve bu ilkelerin kesinliğinde kendisinin tüm dünyevi acıları diniyordu. Gözü kara bir şekilde Teröre göğüs gerdi ve başarısı sadece basit bir sanatsal ustalık veya çağının anlık acılarını dindirmesi değil, kendinden sonra gelecek dertli ruhlar için paha biçilmez bir miras olarak bıraktığı bazı antik manevi görüşlerin tekrar ateşli bir şekilde canlanmasıydı. İşte bu yüzden dört dörtlük bir sanatçı obsesif Kaygı ile mücadele eder.

Son olarak, kaygı insan doğasında önemli yeri olan stres ve gerilime bağlı tutulduğu sürece hiç bir zaman yok edilemez, edilse bile o zaman bir daha büyük edebi eserler bir daha yazılamaz. Tepki vermeyi bırakmış bir vücut ancak cesettir, kargaşadan korkmayı bırakmış bir artist ise bitkiye dönmüştür. Sanatçıdaki, devlet adamındaki ve ahlakçıdaki kaygı, insan hayatının temelinde yatan çelişkinin, “mutlu hata⁶”nın bir sonucudur – bu çelişkiyi uzun zamandır öne çıkan iyimser liberal akıl bile görmeye başlamıştır. “*Bir Tarihçinin Dine Yaklaşımı*”⁷ adlı eserinde Arnold Tonybee’nin belirttiği gibi, “bu iç çelişki, günlük hayatın diğer adı Acı çekme olan bir

---

⁶ “Fortunate fall” (ÇN.)

⁷ “An Historian’s Approach to Religion” (ÇN.)

gerilimden ibaret olduğu anlamına gelir". Mükemmel mutluluk için yaratılmadık, mücadele etmemiz gerekiyor; bizler Acı Çeken Hizmetkârları. Düşünen insanlar için dünya zaten ciddi bir şekilde kaygılanmamızı sağlayacak birçok sebeple dolu. Umudumuz ve sanatçıların, devlet adamlarının ve ahlaki filozofların amacı kaygıyı silip süpürmek değil –bu bir Gnostik bir ilüzyon olurdu- fakat kaygının tüm hayatı ele geçirmesini engellemek. İnsan ancak iç ve dış dünyasını düzenleyen normların farkına vardığında obsesif bir hal almış kaygıyla savaşmak için silahlanmış olur.

Bu yüzden normalliğin koruyucusu olan manevi ve kültürel muhafazakâr, bitpazarı pragmatikliğini kabul etmez; ideolojiyi reddederken, kaygı gerçeğinin çoğunlukla insani ve rejimsel durumlarla alakalı olduğu gerçeğini reddetmez. Ne her türlü geleneği ve itaati reddeder, ne de geçmiş zamanın her popüler modasını savunur. Bir tek bıçağı boğazımızdan uzak tutan daimi ilkelere ve sağlıklı geleneklere saygı duyar. Daimi manevi gerçeklere itaat etmek utanılacak bir şey değildir. Adil sosyal düzenin geleneklerine uymak aptallık değildir.

Bizim zamanımızda, eski derinliklerin musluklarının bozulduğu yerde, itaat ve gelenek medeniyete değer veren herkesin desteğini hak ediyor. Colerideher toplumda iki büyük dinamiğin olduğunu söylüyor: Devamlılık ve Gelişme. Bir devletin Devamlılığı onun muhafazakâr çıkarlarını temsil ederken, onun Gelişimi günümüz tabiriyle liberal çıkarlarını temsil etmektedir. Akıllı insanların duraklamaya karşı koyabilmek için kendilerini uluslarının Gelişiminden taraf oldukları çağlar olmuştur, çünkü yenilenme araçlarına sahip olmayan bir toplum bu dünyada uzun süre kalamaz.

Ama günümüzde böylesine bir çağda değiliz. Geçmişin ölü elinin acımasızca insanların üzerinde dolaştığı ve tek değişimin daha da yozlaşma getirdiği Eski Mısır veya Peru toplumlarında yaşamıyoruz. Günümüzdeki modern tehlike, daha çok değişimin baş döndürücü bir hızda olması: medeniyetin gelenekleri istek ve iştahla yutulurken, değişim beklentisi devamlılık beklentisinden daha yüksek ve bir nesil bir başka nesil ile çok nadiren bağ kurabiliyor. 20. yüzyılda, akliselim insanların vefasına ihtiyaç duyan Devamlılığımızdır, Gelişimimiz değil.

20. yüzyıl ideoloğu -Hawthorne'un kendi fikrini demir bir gürz gibi sağa sola savuran Abolitionist olarak tanımladığı- normların ve geleneğin koruyucularından nefret eder. Gnostic yaklaşımlar ve sekülerist bir şekilde Gelişim ve Tekdüzeliğe tapanlar için norm ve geleneklere saygı

duymak ucubeliğin bir göstergesidir. Tekdüzeleştirilmiş, mekanize edilmiş, standartlaştırılmış ve düzenlenmiş; dinden, farklılaşmadan ve eski özelemlerden arındırılmış bir dünyanın önünde duran tüm engelleri silip süpürmeyi umar. Devamlılığa dayanamaz. Muhallebi gibi, birçoğunun birbirinin aynısı, başkalarının yönettiği insan damlalarından oluşmuş bir devlete hasrettir.

Yine de zamanımızın sıkıntıları, dünyada cenneti yaşamaya çalışan bu gayretli insanları endişeye düşürdü ve onları gizli şüphelere yönlendirdi. Bununla birlikte, insanın ve toplumun mükemmelleştirilebilirliği konusunda daha çok şüpheye düştükçe, normların ve geleneğin savunucularına karşı güzünü daha da şiddetli salladılar. Gerçekleştirdiği saldırının ateşinde Santayana'nın tabiriyle ıssız ve yeri yurdu kalmamış ortodoksluğa ait rahatsız edici ve tanrı olmaya çalışan insanlara felaket vaad eden sesi de duymamaya çalıştılar.

Normları idrak edemeden, bir toplumda veya toplumun dışında yaşam olmaz. Akliselim gelenekler olmadan, medeni toplumsal düzen kaybolur. Farklı kurumlar ve çeşitli hayatlar olmadan, normallik standartsız standartlaşmanın diktatörlüğüne boyun eğer.

Devlerin Omuzları

11. yüzyılda, Chartres'li Bernard, meslektaşlarına "Bizler devlerin omuzlarına çıkmış cüceleriz" demişti. Büyük ilim adamının aslında demek istediği, biz modern insanların – ki 11. yüzyıl insanı da kendini bizim kadar modern görüyordu- ilmin kendi neslimizle birlikte oluştuğunu düşünmeye meylettiğimizdir. Bir çok açıdan, ister 12. isterse 20. yüzyılda yaşasın, bir nesil her zaman dedelerinin veya dedelerinin dedelerinin neslinden daha fazla şey biliyordu. Fulbert'in nesli mimarinin ilkeleri konusunda, onuncu yüzyılda yaşamış insanlardan daha çok şey biliyordu. Biz yirminci yüzyılın insanları, örneğin fizik ve kimya konusunda, Chartres'deki en iyi âlimlerden daha çok şey biliyoruz.

Fakat buna rağmen, devlerin omuzlarına çıkmış cücelerden farkımız yok. Bu kadar çok şey bilebilmemizin tek sebebi, bu devlerin, yani atalarımızın omuzları üzerinde duruyor olmamız. Onbirinci yüzyıldaki Gotik mimari, dokuzuncu ve onuncu yüzyıllardaki mimaride yatan temelleri olmadan – hatta antik Suriye mimarisi olmadan- var olamazdı. Günümüzün atom fiziği, on yedinci yüzyılın sorgulayıcı ruhu olmasa – hatta Sokrat

öncesi Yunan medeniyetinin kurumları olmasa - ortaya çıkamazdı. Medeniyetimiz büyük bir devamlılık ve öz örneğidir. Chartres piskoposu Bernard haklıydı: eğer bizim gibi modern zamanların aşırı gururluluğunu yaşayanları taşıyan antik devleri görmezden gelirsek veya inkâr edersek, mantıksızlık hendeğine yuvarlanırsınız.

Eğer bilimsel birikimimizi büyük ölçüde bizden öncekilerden miras aldığımız doğruysa, ahlaki, sosyal ve sanatsal birikimimizi bizden çok önce yaşamış insanlardan miras aldığımız daha kesin bir gerçektir. G. K. Chesterton buna “ölüler demokrasisi” der. Chesterton’a göre, önemli bir ahlaki siyasi sorunu çözümlenmeye çalışırken bizden önce yaşamış âlimlerin fikirlerini almamız gerekiyor. Bizim bu ölümlere ciddi bir borcumuz var ve onların da oyu sayılmalı. Bu yüzden bir soruna çözüm ararken, özelde bize anlamlı bir avantaj sağlamaya çalışmaya hakkımız yok; aksine, hem atalarımızın ilmine hem de bizden sonra gelecek olan nesillerin hakkına saygı duymak görevimiz olmalı. Bu karmaşık görevler eski Romalıların takvalık olarak tanımladığı şey: ulusunu, geniş anlamda aileyi, ataları dini bir saygıyla yüceltmek. Günümüzün Fransız filozoflarından Gabriel Marcel sadece sağlıklı toplumların geleneklere saygı gösterdiğini söyler. Marcel’e göre, “yaygın bir şükranlık” ile yaşamamız gerekiyor – bizden sonrakilere geliştiremesek bile en azından bozmadan aktarmaya ahlaken mecbur olduğumuz, yaşantımızı ve kültürümüzü devraldığımız atalarımızın umutlarına ve başarılarına şefkat ile yaklaşmamız gerekiyor. Omuzları üzerinde yükseldiğimiz devlere şükran duyuyoruz. Birçok insan artık geçmişe olan borçlarını ve geleceğe karşı sorumluluklarını görmezden gelerek, sadece kendileri için yaşadığı için yaygın bir şükranlık hissi veya atmosferi günümüzün modern çağında zayıfladı. Şükran duymuyorlar ve nankörlükleri kendi cezalarını da beraberinde getiriyor.

Normatif bilgi aslında yük değil, tersine zengin bir mirastır. Onu reddeden, kendi dersini kişisel tecrübelerle alır – Benjamin Franklin bunun için zorlu bir hoca der ama zaten ahmakların başka bir şansı da yoktur. Edmund Burke, ölüye, yaşayana ve doğmamışa olan mecburiyetimizi anlatan bu kavrama en dokunaklı yorumu getirir. Hepimizin “ebedi toplum sözleşmesi” ile bağlı olduğunu söyler. Bu ölümsüz sözleşme Tanrı ve insan kadar, geçmiş, şimdiki ve gelecek kuşaklar arasında yapılan bir sözleşmedir. O hepimizi bağlayan bir ahittir. Kimsenin bu sözleşmeyi deği-

---

⁸ “The contract of eternal society” (ÇN.)

tirmeye hakkı yoktur ve biz sözleşmeyi bozarsak hem kişisel olarak hem de toplum olarak acı çeker, devler tarafından inşa edilen sivil toplum düzeninden topyekün düzensizliğin hakim olduğu “antagonist dünya”ya atılırız – veya İncil’in anlattığı gibi inlemenin ve dış gıcırdatmanın bizi beklediği dış karanlıkta kalırız.

Burke, biz modernlerin, en ufak bir özel akılcılıkla hemen şımartığımızı ve kendimizi peygamberlerden ve kanun koyuculardan daha akıllı görmeye başladığımızı, kendi ufak zekâmızın ticaretini yapmaya başladığımızı ekliyor. Bu yolun sonunda ise yıkım vardır. Her ne kadar bireyler ahmak da olsa, ırkın kendisi akıllıdır ve zaman verildiğinde ırklar doğruyu buluyor. İtaat ettiğimiz ahlaki öğretiler ve toplumsal gelenekler, akli başında ve sorumluluk bilinci yüksek bireylerden oluşan –tüm zamanların en bilgisi- nesillerin üzerinde düşünülmüş yargı ve elekten geçirilmiş tecrübelerini temsil etmektedir. Doğru ve yanlış, kar ve zarar ve adalet ve adaletsizlik hakkında kendi küstah ve küçük fikirlerimiz için bu ilmi mirası reddetmek ahmaklık olur. Burke, çağının peygambere yaklaşanı olmasına rağmen asla kendisini, gücünü aldığı devlerden daha uzun boylu görmemiştir.

Bu durum yirminci yüzyıl Amerika’sı için daha az yaşanan bir durum değil. Bizim Amerika Birleşik Devletleri’nde sahip olduğumuz normatif mirasımızın Avrupa ve Asya’da kökenleri var: normallik sınır tanımıyor.

Ortega, *Kitlelerin İsyanı*⁹ adlı eserinde Amerikan medeniyetinin Avrupa kültürüyle bağlarını kaybetmesi durumunda çok uzun süre ayakta kalamayacağını söyledi. Ortega haklıydı: Amerikan kültürü ve sivil toplum düzeni modern Avrupa medeniyeti ile ortak bir mirasa sahipti. Bu mirasın temel unsurları Hristiyan inancı (Yahudi kökenleri ile birlikte), Roma dönemi ve orta çağın mirası olan düzenli özgürlük ve büyük “Batı” edebiyatının devamlılığıydı. Bu bir kan mirası değil, inanç mirasıydı.

Sadece ırk ve milliyet olarak bakıldığında, Avrupa ve Amerika arasındaki devamlılık karmaşık ve mükemmellikten uzaktır. Örneğin, büyük büyük dedemin ve onun amcasının yaklaşık tam bir yüzyıl önce yerleştiği, orta Michigan’ın çamlık bölgesinde yer alan benim ufak köyümü, Me-costa’yı ele alalım. Bu bölgenin ilk yerleşenleri Pottavatomy ve Chippewa’lardan oluşuyordu. Burada ilk medeniyeti oluşturanların arasında siyahi insanlar da vardı (birçoğu Özgürlük Bildirgesi’nden sonra kaçarak

---

⁹ The Revolt of the Masses (ÇN.)

veya özgürlüklerini alarak güney eyaletlerden Ohio'ya ve Kanada'ya, Kanada'dan da Michigan'a gelmiş eski köleler). Bu siyahi insanların soyundan gelenler şimdilerde Mecosta'da yaşıyor ve beyazlar ve Yerliler ile kan bağı olarak karışsalar da kendilerine has bir topluluk oluşturdular, kendi kiliselerini de kurdular.

Mecosta'nın bu bölgesine, Michigan'ın kerestecilik günlerinde Yeni İngiltereli ve aralarında büyük büyük dedemin de bulunduğu Puritan New Yorklular geldi. Onlardan daha önce St. Michael kilisesinin etrafında birleşmiş Alman köylüleri gelmişti. Bu Katolıklara günümüzde İrlandalı göçebeler de katıldı. Son yıllarda, Mecosta başta Polonyalı ve Ukraynalılar olmak üzere başka insanlar da geldi, sanayi şehirlerinden kırsal alana süzülüyorlardı. Sonuç olarak benim küçük Mecostam kökeninde ve kültüründe farklılıklar gösterse de Amerika'nın mikrokozması haline geldi. Böylesi bir köy ve böylesi bir ulus arasında nasıl bir bağ vardır ve bunlar Avrupa'nın eski topluluklarıyla nasıl bağlıdır?

Atlantik'in iki yanındaki kültürleri bir araya dini, ahlaki ve sosyal görüşler bütünü getirdiği için, Avrupa ve Amerika'nın ruhani ve entellektüel anlamda ortak ataları olduğunu söyleyebiliriz. Eğer bu miras kaybolursa, bizim maddi medeniyetimizin özenle hazırlanmış kumaşı çok uzun süre hayatta kalmaz ve okyanusun her iki yanındaki iç düzen ve çetrefilli kurumsal düzen çöker.

.....

Kültüre doğrudan etkisi çerçevesinde, Hristiyanlığın belki de en önemli özelliği insan kişiliğini ele alış biçimidir: ölümsüz ruh doktrini, her ruhun kendine has özelliklere sahip olması, insani asalet kavramı, haklar ver görevler yaklaşımı, hayır işleri yapmak zorunda olmak, kişisel sorumluluğa vurgu buna örnektir. Avrupa ve Amerikan medeniyeti insanın asaleti kavramını temel olarak inşa edilmiştir – bu kavram insanın ahiret için yaratılmış olduğunu ve dünyeviliğin ve insanın ötesinde olan bu düzende bir payının bulunmasından dolayı asil olduğunu belirtir.

Hristiyanlık Amerikalılar için her zaman önemli bir güç olmuştur. Avrupa ve Amerikan kültüründe Hristiyanlığın gücünü göz ardı etmeye çalışan bir öğrenci, hastasının kişiliğini göz ardı eden bir doktor kadar ahmaktır. Hristiyanlık bizim medeniyetimizin özünde yatar, ona hayat verir. Çağımızın kin dolu totaliter ideolojileri bile Hristiyanlıktan etkilenmiş, ya da yanlış anlaşılmuş Hristiyan doktrinlerinden veya Hristiyanlığın ilkele-

rine tepkiden ilham almıştır – Hristiyanlıktan nefret bile etseler, ideologlar Hristiyanlıktan tamamen kopamazlar.

Ortak mirasımızda ikinci bir nokta düzenli özgürlük¹⁰ konusundaki teori ve tecrübelerimiz, örneğin, hukuk ve siyaset sistemimizdir. Bunu Roma ve ortaçağ kaynaklarından ve belki biraz da Yunan felsefesi ve tarihi tecrübelerinden alıyoruz. Klasik ve orta çağa ait adalet anlayışına ve toplumsal tecrübelerine, modern bir teori ve pratik bütünü eklendi - gerçi biz modern çağ insanları, onsekizinci ve ondokuzuncu yüzyılların yirminci yüzyılın acı sınavlarını pek geçememiş liberal katkılarının önemini abarttık.

Doğa kanunu doktrinleri, rejim kavramı, adil ve dengeli bir devlet, insanların değil kanunların egemenliği ilkesi, adaletin “herkesin görüşünün kendine” olduğu anlamına geldiğinin anlaşılması, özgürlüğün ve düzenin talepleri arasındaki sağlıklı gerilim fikri, bütün bunlar doğrudan Amerikan teori ve kurumlarına Avrupa’dan geçti. Herhangi bir kişiden daha fazla Avrupa ve Amerikan siyasi teorilerini ve dolayısıyla siyasi kurumlarını Cicero etkiledi.

Bu bütün mirasa İngilizler sadece içtihat hukukunu, özenli ve kural koyucu siyasetlerini ekledi ve İngiliz mirası doğrudan Amerikan toplum düzenine eklendi. Amerikan cumhuriyetinin kurucuları, özellikle hukukçu ve siyasetçiler İngiliz siyasi yapılarını sorgulamadan kabul ettiler; sadece kolonileşmeye ve yeni ulusa uygun hale getirmek için hafifçe değiştirdiler. Bu değişim de yeni ortaya çıkmış soyut bir şemaya göre değil Roma cumhuriyetinin modeline uygun olarak yapıldı.

Örneğin, siyasi gücü detaylı bir şekilde kısıtlama ilkesi İngiliz ve Amerikan siyasi teori ve pratiğinde bariz bir şekilde görülür. Bu Amerikan toplumunun kuruluşundan beri böyledir. John Cotton onyedinci yüzyılın birinci çeyreğinin sonunda Massachusetts’de bunu açıklıyordu: “Bütün dünya, ölümlü insana kullanabileceğinden daha fazla güç vermemeyi öğrensin artık. Çünkü verilirse kullanırlar. Bu sınırsız özgürlük kavramını etkileyen ve son noktaya kadar giden, doğanın gerilimlerinden biri. Her ne güç kazandırsa onu sadece bir noktada geliştirecek bir yozlaşmanın içine girecekler: eğer özgürlüğü olursa, onu neden kullanmayım ki diye düşünecekler... İnsanın kalbinde eğer Tanrı mani olmazsa bazen aşırılığa kaçacak bir gerilim var. Bunu tecrübe etmek hoş değil.”

---

¹⁰ Ordered liberty

Bu ortak mirasın üçüncü unsuru aslında siyasi adetlerden bile daha uzun süre devamlılık gösteriyor. Büyük edebiyat şaheserleri bizi entelektüel bir topluluk olarak bir araya getiriyor. Bugüne kadar uzanan ve hayal gücünü de geliştiren beşeri edebiyat; ahlaki eğilim, dini doktrin ve siyasi ilkeler kadar normatiftir. Beşeri edebiyat bize insan olmanın ne demek olduğunu öğretir. Homer ve Hesiod, Herodot ve Thucydides, Sophocles ve Plato, Virgil ve Horace, Livy ve Tacitus, Cicero ve Seneca, Epictetus ve Marcus Aurelius, Dante, Petrarch, Erasmus, Shakespeare, Cervantes, Goethe ve diğerleri Avrupalılar kadar Amerikalıların da karakterlerini ve zihinlerini şekillendirdi. Amerikan edebiyatının en iyi örnekleri tarihin başlangıcına kadar giden normatif edebiyatın bir parçası olanlardır.

Dolayısıyla birçok açıdan bakıldığında, Avrupa ve Amerika ortak inanç, ortak hukuk ve siyaset sistemi ve ortak bir zengin edebiyat mirasına sahip olduğunu söyleyebiliriz. Hala bir medeniyetin parçalarını oluşturuyorlar. Bu normatif ve kültürel bağlar hanedanlardan, imparatorluklardan ve hatta felsefelerden daha uzun süre ayakta kaldı; her ne kadar savaşlar ve toplumsal erimeler yüzünden hasar görseler de, her şiddet ve çöküş döneminden sonra tekrar coşkulu bir şekilde yükselişe geçtiler. Bu mirasın yirminci yüzyıldan sonrasına da kalıp kalamayacağı, büyük ölçüde popüler normatif bilincin tekrar dirilip dirilemeyeceğine bağlıdır. Her ne kadar bu kitapta dini inançlara çok yüzeysel olarak girecek olsam da, bundan sonraki bölümlerde modern çağın bizim mirasımızı da etkileyen siyaset, edebiyat ve eğitimde getirdiği sorunları irdeleyeceğim.

Bir medeniyetin ruhu, tam da o kültürün maddi zaferinin gerçekleştiği anda kaybolabilir. Günümüzde, çok küçük değişimler yaşama gibi bir riskle karşı karşıya değiliz, beğensek de beğenmesek de yenilik kasırgasının içindeyiz. Bu değişimlere yön verebilmek ve nesillerin birbiriyle bağlantılı olmasını garanti edebilmek için bazılarımız manevi hayal gücünü kurtarma görevini üstlenmeli.

Disiplinsiz modern akıl, gerçeklerin peşinde olduğunu sanıp zayıf bir mum ışığını uçurumun kenarına kadar takip eder – bazen daha da ileri gider. Sör Thomas Browne “Şeytan benimle satranç oynadı ve bir piyon vererek benim dürüst çabalarımın da faydalanıp vezirimi almaya çalıştı. Ben aklımı inşa etmeye çalışırken, o benim inancımın mabedini yıkmaya çalıştı” demişti. Eğer bir insan sadece şahsi akli güçlerine güvenirse, inancını ve belki de dünyasını kaybeder, çünkü şeytanın satranç oyununda kendi doğasını riske atıyor olur. Ama bir insan kendini normatif öğretiler

ile korumaya alırsa, hayal gücüne ve çağların derslerine vakıf olur ve böylece en şeytani düşmanlara bile hazır olur.

Normatif Algının Kapıları

“Devler nasıl bu kadar bilge olabilir?” İçten veya iğneleyici bir şekilde de olsa, bu soru hep sorulacak. Başka bir deyişle, ebedi normların kaynağı nelerdir? Onlara neden bu gücü vermeliyiz?

Cevap basit olmamakla birlikte, önümüzdeki bölümlerde tekrarlı olarak dile getirilecek. Fakat şu anda, normatif algının üç unsurundan bahsedebiliriz: ilham, gelenek veya sağduyu, bir kâhinin iç görüşleri.

Dindar insanlar için –Hristiyan, Yahudi veya Müslüman- inanç ve ahlak hakkındaki temel bilgi kaynağı ilahi ilhamlardır- vahiylerdir. Bu elbette inanmayan veya şüpheciler için yeterli olmaz; vahiy bize siyasi akıl ve sanatın standartları hakkında fazla şey anlatmaz. Ben vahyin transandantal gerçeğini kucaklayan biriyim. Bununla birlikte, bu kitapta normatif algının diğer iki aracıyla ilgileniyorum – bunu hem vahyin gerçekliğini tartışmanın bu sayfalar için çetrefilli ve uzun olacağı için, hem de aslında şüphecilere ve dinden dönmüşlere hitap ettiğim için yapıyorum.

.....

Samuel Johnson’un sözüne katılıyorum; “Ortodoksluk benim doktrinim, heterodoksluk başkasının.” Dünyevi erdem sorgulandığında, abnormalitenin karşıtı biri eğer bir heterodoksu ikna etmek isterse, Johnson’un “Kaza eseri muhafazakâr” dediği David Hume’un söylemlerini kullanır. Hume’a göre, maneviyat ve zevkler söz konusu olunca, kendimizi geleneklere, daha doğrusu insan ırkının adetlerine tabi kılarız. Ahlakın standartları bize insanlığın hikâyesi üzerine çalışmalarla öğretildi ve bu standartları oluşturan kişiler, etkileri çevrelerindeki insanların iradelerini bastırabilen, güçlü bir anlayış ve hassas duygulara sahip insanlardır.

Bu aslında bir kaç paragraf önce söylediklerimi başka bir şekilde tekrar dile getirilmiş hali. Bizim normlarımızın önemli bir kısmı nesillerin tecrübelerinden, insanlığın çok eski alışkanlıklarından ve insanlığın durumunu derinlemesine görebilen ve bilgelikleri kitleler tarafından da kabul edilen dehaların algılarından ortaya çıktı. Şimdi ilk önce gelenek veya sağduyu dediğimiz kavramı ele alıyorum.

Virgil'e göre iyi vatandaş, kanunlara uyan bir muhafazakâr, yani kendini geleneklere tabi kılan, insanların çok uzun yıllar süren deneme yanılma yöntemiyle, tanrı ve insanlarla gerçekleşen karşılaşmalarıyla oluşturduğu alışkanlıklara teslim eden insandır. Gelenek, insanların toplu tecrübelerinin yansımasıdır ve bunun bir kısmı insanlığın bilinen tarihinden de eskidir. Hume, "O zaman gelenek, insan için çok büyük bir rehberdir" diyor. "Tam da bu ilke bizim tecrübelerimizi bize yararlı hale getirir ve bizim geçmişte meydana gelen olaylar silsilesine benzer bir olaylar bütünü beklememizi sağlar. Geleneğin etkisi olmazsa, anlık olarak idrak edebildiklerimiz dışındaki her gerçeğe yabancılaşırız."

Gelenek, *Century Dictionary* tarafından "her insanın sahip olduğu ve bilginin gerçekliğini ve eylemlerin ahlakını, sınava tabii tutmak için kullanıldığı doğadan alınan fikirler; insanlığın mantıklı kurnazlıklardan ve hayal gücünden etkilenmeyen daha üstün kısmının pratik anlamı" olarak tanımlanan sağduyu ile yakın bir ilişki içindedir. Sağduyu genel ilkeler üzerinde bir "mutabakat" veya ortak bir anlaşmayı temsil eder ve son zamanlarda siyasetçiler tarafından kısmen de olsa lekelenmiş bir kelimedir. Normatif kararlarımızın büyük bir çoğunluğunda, insanlığın mutabakatına göre hareket ederiz – bir başka deyişle, düzgün insanların her zaman düşündüğü ve hareket ettiği gibi düşünüp hareket etmek zorundaymışız gibi düşünmeye mecbur kalırız. Geleneklere uymak, isterseniz buna önyargı deyin, bir insanın erdemini, Burke'ün dediği gibi, onun alışkanlığı haline getirir. Bizi kontrol edecek ve bize talimat verecek bir gelenek olmazsa, "acılı bir değer yaratma" çabasına kendimizi daimi olarak kaptırır, her soruyu anlık olarak belli faydaları ve avantajlarını göz önüne alarak çözmeye çalışırız. Bu da aralıksız olarak şüphe ve kararsızlığın sınırlarımızı yıpratmasına yol açar.

Sağduyu ve gelenek, insanlığın uzun sürede hayat okulunda öğrendiği derslerin pratik bir ifadesidir. Elbette değerli adetler için meşru yaklaşımlar vardır; ama sizin veya benim şahsi tecrübelerim her ne kadar kısa ve karmaşık, ırkların tecrübeleri, durumları sizinkine veya benimkine benzer hallerde bulunan birçok insanın yaşadığı sıkıntıları veya elde ettiği ödülleri de hesaba katar. Gelenek ve sağduyu çok eskiye dayanan ve hatıralardan silik kökleri ile herhangi bir genel alışkanlığın kökenini ancak kabaca tahmin etmemizi sağlar ve çok antik bir ampriklik yaratır. Bildiğimiz tek şey, insanın arzularına ve mutluluğuna karmaşık bir şekilde bağlanmış geleneklerden ayrılmanın tehlikeli olduğudur. Gelenek pastasını çöp kutusuna atanlar

kendilerini yemeksiz kalmış bulabilirler. Eğer sağduyudan vazgeçilirse, onun yerine evrensel entellektüellik yerine ortak saçmalık geçer.

Yine de, halk bilgeliği nasıl ortaya çıkmıştı? Elbette ahmaklardan oluşan bir kalabalığın sadece rakamsal bir birikimle ve zamanın da geçmesiyle, bir şekilde kolektif ve bilgelik üretmesi mümkün değildir. Delici bir anlayış Homer'dan önceki Yunanlılara da rehberlik etmişti. Crawford'lu Earl bir keresinde bana "Antik Yunanlılar her şeyi biliyorlar. Ama nasıl bilebiliyorlardı?" diye sormuştu.

Sivil toplum düzeninin başlangıcında, isimleri unutulmuş bazı bireylerin şimdi gelenek ve sağduyu dediğimiz bazı gerçekleri keşfetmiş olabileceği, buna bir cevap olabilir. Hume'un güçlü anlayış ve hassas fikir sahibi insanları veya onların da ilkel ataları insanın hakikatini keşfettiği dönemlerde var olması ve algılarını çevresindeki ilkel insanlara geçirmiş olmaları muhtemel. Şimdilerde "yöresel kıyafetleri" dediğimiz eski ve canlı renklere sahip giysilerin bir zamanlar yerel aristokratların kıyafetleri olduğuna inananlar var – çiftçiler bu modalara alıştı ve aristokratların yeni modalara yelken açmasından veya ortadan kalkmasından yıllar sonra bile bunları korudular. Dolayısıyla, bizim gelenek ve sağduyu dediğimiz eylem ve inançlar, belki de yetenekli bireylerin sezgi veya amprik çıkarımlarının ürünü olarak ortaya çıkmış ve sıradan insanlar tarafından da taklit edilmiştir; ama insanlık, asırların akıp geçmesiyle mucitlerinin unutulduğu bu adet ve yaygın inançları, aynı bir karınca yuvası veya arı kovanının yönetici entellektüeller olmadan kolektif bir bilinç tarafından yönetilmesi gibi, yığınların her zaman kavradığını farzetmiştir.

Bu tür düşünceler, belki ispatlamak veya çürütmek imkansız da olsa, bizi normatif anlayışın üçüncü noktasına götürüyor: Kahinin hayret veren algısı – Homer'ın dediği gibi "gören kör". Bizim mahrum kaldığımız görüş gücüne sahip bir avuç adam, bizim ahlaki, siyasi ve edebi şifrelerimizin Hammurabileriydiler. Bazen onlar hakkında bildiğimiz tek şey isimleri ve onlar hakkında sonradan oluşmuş sınırlı efsaneler (Mark Twain'in dediği gibi, İlyada ve Odesaya Homer tarafından yazılmıştı ya da aynı isme sahip başka bir adam tarafından). Biz bu tür dahi insanları otorite olarak kabul ediyoruz, çünkü onlar hatalarıyla da olsa sizden ve benden çok daha uzağı görebiliyorlardı.

Tipik bir üniversite öğrencisi bu noktada "Bu kâhinleri normatif otorite yapan kim peki?" diye sorabilir. Elbette onları kimse bu göreve atamadı.

Güçlü akılları ve güzel konuşma sanatlarıyla kitleleri kazandılar. Otorite-leri, kısmen ağızlarından çıktıkları andan itibaren çok büyük etki yaratmış sözlerle, kısmen de her çağda zeki insanların bu peygamberler, şairler ve ya filozoflar tarafından dile getirilen gerçeklere inanmasıyla perçinlendi. Sizler ve ben maddeleri aynada gözüktükleri gibi görürken, bu az sayıda insan onların gerçek doğasını görebiliyorlardı. Onları kartalların gözüyle, bizimki köstebeklerin gözüyle (Bir köstebek bir kartalı pençelerinden tanır, o da mutsuz bir şekilde gökyüzüne doğru bir yolculuğa çıktığında.) Büyük ihtimalle köstebek kartalın doğuştan sahip olduğu görüş gücünü hayal dahi edemez.

Hız. Musa ve Solon, İsraililer ve Yunanlılar için bu tür bir kâhindi. Her ne kadar bu kanun yapıcılarının, yarı sembolik karakterlerin ahlaki anlayışları pragmatik düşüncenin sınırlarını aşsa da, onları takip edenler Eric Voegelin'in "varoluşta sıçrama" dediği, yeni ve daha güçlü bir gerçek idrakını yaşadılar. Öncesinin muğlak düşünceleri bu insanlarla birlikte norm, insanlık için kanun, halini aldılar.

Bu tür kâhinler, İshak peygamber gibiler, Heraklit ve Demokritos, Sofokles ve Eflatun gibiler, Eyüp'ün Kitabı'nın bilinmeyen yazarlarıydılar. Doğu'da da Konfiçyüs, Lao-Tse ve Gautama bunlara örnektir. Hristiyan dünyasında, St. Paul, St. Augustine, St. Thomas Aquinas, Dante ve Pascal, bu kâhinlerin başta gelenleriydi. Eğer onların ortaya çıkmasını imkânsız hale getirmesek ve gözlerimiz ve kulaklarımızı soyuta tamamen kapatmazsak, bu tür kâhinler bizim aramızda da çıkacaktır.

Bunlar omuzlarında durduğumuz devler. Bizden önce yaşayan bu vizyonerlere borcumuzu büyük bir bilim adamından kimse daha iyi bilemez. Isaac Newton, "Eğer biraz daha fazlasını görebildiysem, o da devlerin omuzlarında durduğum içindir" demişti, Chartres'li Bernard gibi. Birinin bir devin yıkıp geçebilmesi için ya kendisi başlı başına bir dev olmalı, ya da tanrının desteğini almış bir Hz. Davud olmalı, ve ancak çok azımız bu iki kategoriden birine girebilir. O yüzden kâhinlerine – Büyük Gelenek'in peygamberlerine, şairlerine ve filozoflarına – otorite atfediyoruz, çünkü onların rehberliği olmasa karanlık ormanlarda aç bihaç dolaşırdık. Modern dünyada cücelerin hayatı fakirlik içinde, berbat, yabancı ve kısa olurdu.

Bizler devlerin normatif iç görüşleri tarafından yönetiliyoruz, çünkü kendimiz daha iyi kurallar geliştiremiyoruz. Bir keresinde, üniversitede ikinci sınıf öğrencisi bir genç, bana atalarımızın fikirleriyle hiç bir bağlantı

kurmadan tam teşekküllü bir ahlak sistemi kurmaya hazır olduğunu belirtmişti. Ben de kendisine hiç yardım almadan bir otomobil yapıp yapamayacağını sormuştum. Bana yapamayacağını söylemişti. Ben de ona insanların tutkularını yönetecek bir araca göre, otomobil gibi sadece mekanik özellikleri olan bir makinenin çok basit kaldığını söylemiştim. Elbette, bu öğrencinin ahlak sistemi, en iyi ihtimalle bile, Hristiyanlık doktrinleri ve klasik çağ felsefesinden parçalar taşıyan bir yamalı bohça olacaktı – bizim ahlaki düzenimizi çöplük olarak görebilirdi, ama ancak orada aradığı parçaları bulacaktı.

Karl Marx da kâhinlere has bazı nitelikleri taşıyordu ve yeni bir normatif düzen öne sürmüştü. Yine de, onun ahlaki sistemi, içine eleştirdiği Bentham ve Hegel'in fikirlerinden de kattığı bir Hristiyan doktrin karikatürüydü ve denendiğinde, Marksizm kurucusunun beklentilerin tam tersine çirkin bir hal aldı. Bu dünyada birçok yalancı peygamberler ortaya çıktı, ama bazıları bıraktıklarıyla hatırlanacaklar.

Tanımı gereği, insan doğası sabittir. Bu sabitlikten dolayı, vizyonerler insanlığın temel normlarını ve kurallarını tanımlayabilir. İlham-vahiy, gelenek ve sağ duyu sayesinde, ve elbette dahilerin sezgisel güçleri sayesinde, insan ve eşya için kanunlar olduğunu bilebiliyoruz. Normalite, insan mücadelesinin amacıdır; anormallik ise insani olandan daha düşük bir seviyeye inıştır, bozukluklara teslim olmaktır. Bu önermeleri aklımızda tutarak, yirminci yüzyılda edebiyat ve siyaset dünyasındaki normal ve anormal arasındaki mücadelenin incelemesine geçebiliriz. ▽

Muhafazakâr Düşünce / Sanat